

Beden Duyumları Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması, Geçerlilik ve Güvenilirliği

Ayşegül KART¹, M. Hakan TÜRKCAPAR²

¹Uzm. Dr., Psikiyatrist, Nevşehir Devlet Hastanesi

²Prof. Dr., Psikiyatrist, Hasan Kalyoncu Üniversitesi

Özet

Amaç: Bu çalışmada Beden Duyumları Ölçeği'nin (BDÖ) Türkçe uyarlaması, geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: BDÖ, panik bozukluğu olan 122 hastaya uygulandı. BDÖ'nün Türkçe'ye çevrilmesi aşamasında çeviri, geri çeviri ve pilot uygulama yapılarak ölçeğe son biçimi verildi. Katılımcılara; Sosyodemografik Özellikler Formu ve BDÖ uygulandı. BDÖ'nün güvenilirliği; test-tekrar test, test yarılama ve Cronbach alfa katsayısı ile analiz edildi. Yapı geçerliliği için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett testleri uygulandıktan sonra faktör analizi yapıldı. Faktör analizinde temel bileşenler yöntemi ve varimax rotasyonu kullanıldı.

Bulgular: Çalışmaya alınan hastaların %66'sı (n=80) kadın, %34'ü (n=42) erkekti. Hastaların yaş aralığı 18-58, yaş ortalamaları ise 31,7±10,8 olarak saptandı. Ölçeğin iç tutarlılık oranı Cronbach alfa ile 0,921 olarak tespit edildi. Split-half metodu ile yapılan analizlerde ölçek yarılarına ait güvenilirlik katsayıları 0,889 ve 0,850 olarak tespit edildi. Yine bu analiz ile elde edilen Spearman-Brown katsayısı ise 0,849 olarak belirlenmiştir. Faktör analizinde beş temel faktör belirlenmiştir. Bu beş faktör ile ölçek toplam varyansının %75,2'si açıklanmıştır.

Sonuç: Araştırmanın bulguları, BDÖ Türkçe formunun, panikle ilişkili beden duyumlarından korkuyu geçerli ve güvenilir bir şekilde ölçtüğünü göstermiştir. (**Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi 2014; 3: 18-22**)

Anahtar kelimeler: Duyu, geçerlilik, güvenilirlik, panik bozukluk

Abstract

Adaptation, Validity and Reliability of the Body Sensations Questionnaire Turkish Version

Objective: In this study, it is aimed to evaluate the validity and reliability of Body Sensations Questionnaire (BSQ).

Method: BSQ was administered to 122 patients with panic disorder. BSQ Turkish version completed by translation, back-translation and pilot assessment. Socio-demographic Data Form and BSQ Turkish version were administered to participants. Construct validity was assessed by factor analysis after Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Bartlett tests applied. Principal component analysis and varimax rotation used for factor analysis.

Results: 66% (n=80) of the participants were female and 34% (n=42) were male. The mean age of participants was 31,7±10,8 years and age range was 18-58 years. Internal consistency of the questionnaire was calculated 0,921 by Cronbach alpha. In analysis performed by split-half method reliability coefficients of half questionnaire were found as 0,889 and 0,850. Again spearman-brown coefficient was found as 0,849 by the same analysis. Factor analysis revealed five basic factors. 75,2% of the total variance was explained with these five factors.

Conclusion: The results of this study show that the Turkish version of BSQ is a reliable and valid scale for measuring the fear of the bodily sensations associated with panic. (**Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research 2014; 3: 18-22**)

Keywords: Sensation, validity, reliability, panic disorder

GİRİŞ

Panik bozukluk; tekrarlayan ve beklenmedik anlarda ortaya çıkan panik ataklarla seyreden, hastanın son-

raki ataklarla ilgili beklenti endişesi yaşayıp kaçınma davranışı sergileyebildiği bir bozukluktur (Amerikan Psikiyatri Birliği 1994). Goldstein ve Chambless, tek-

rar anksiyete veya panik atak geçirme ile ilgili olan korkuyu 'korkudan korku' olarak adlandırmışlardır. Bu modele göre 'korkudan korku'nun iki temel bileşeni vardır: a) panikle ilişkili beden duyumlarından korku ve b) anksiyeteli olmanın sonuçları ile ilgili felaketleştiren düşünceler (Chambless ve Goldstein 1981). Sonrasında bu tanımın yeterli olmadığını, panik hastalarının anksiyeteden bağımsız olarak, kendi fizyolojik uyarılmalarına ilişkin bedensel duyumlarını da yanlış yorumlayabileceklerini belirtmişlerdir (Chambless ve Goldstein 1988). Bu yeni tanımlama, panik bozukluğun bilişsel modeli ile de uyumludur (Beck ve Emery 1985, Clark 1986).

Panik bozukluğun bilişsel modeline göre, fiziksel bir duyumun felaketleştirici yorumu anksiyetede hızlı bir yükselmeye, bu da içduyum ve duygulara aşırı odaklanma ve artmış fiziksel duyumlara ve sonuç olarak da paniğe yol açmaktadır. Böylece beden duyumları, felaketleştirici yorumlama, beden duyumlarının artması ve sonuç olarak anksiyete şeklinde pozitif bir geribildirim döngüsü oluşmaktadır (Chambless ve ark. 2000).

BDÖ, uyarılma ve panik ile ilişkili beden duyumlarından korkuyu değerlendirmemizi sağlayan, 17 soruluk bir öz bildirim ölçeğidir. 1984 yılında Chambless ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. Panik atakları olan 175 hasta, bir terapi programına alınmış ve anksiyete oluşturu durumlara maruziyet sırasında hastaların rahatsız edici duyumları değerlendirilmiştir. Hem hasta hem de terapistlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda ölçek geliştirilmiştir. Bu ilk çalışmada ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılığı 0,87 olarak bulunmuştur (Chambless ve ark. 1984).

Bu çalışmadaki amacımız, BDÖ'nün Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirliğini araştırmak ve faktörel yapısını belirleyerek sonraki araştırmalara fayda sağlamaktır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Örneklem

Çalışmaya Nevşehir Devlet Hastanesi Psikiyatri polikliniğine Eylül 2012 - Nisan 2013 tarihleri arasında başvuran hastalardan panik bozukluk tanısı almış olan 80'i kadın 42'si erkek olmak üzere toplam 122 hasta alındı. Çalışmaya alınan hastalar, çalışmanın amacı ve yöntemi hakkında aydınlatıldı ve kendilerinden onam alındı. Çalışmaya alınma kriterleri; 18 yaş üstü olmak, okuma-yazma bilmek ve katılım için gönüllü olmak şeklinde belirlenmiştir. Mental retardasyon, komorbid bir psikotik bozukluğu veya ciddi bir fiziksel hastalığı olanlar ise çalışmaya alınmamıştır.

Yöntem

BDÖ'nün Türkçe'ye çevrilmesi ve çalışılması için özgün ölçeğin yazarından izin alınmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye çevrilme aşamasından sonra, ölçek maddeleri tekrar İngilizce'ye çevrilmiş, sonrasında her iki dile de hakim olan dört psikiyatrist tarafından değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonrası her maddeyi en iyi temsil eden karşılıklar ile Türkçe metin elde edilmiştir. Bu metin yetkili uzmanlarca tekrar İngilizce'ye çevrilerek tutarlılığı kontrol edilmiştir. Bir grup hastada yapılan bir ön çalışmada, ölçeğin dil yapısı ve anlaşılabilirliği araştırılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bilgiler başta çeviriyi yapan kişilerce değerlendirilerek uygulama öncesi son hali oluşturulmuştur.

Çalışmaya alınan hastalara Sosyodemografik Bilgi Formu ve BDÖ verilmiş ve DSM-III-R Eksen-I bozuklukları için yapılandırılmış klinik görüşme (SCID-I) uygulanmıştır. BDÖ'nün güvenilirliğini saptamak için, test-yeniden test amacıyla, aynı hasta grubundan 40 kişiye ölçek 30 gün sonra tekrar uygulanmıştır.

Beden Duyumları Ölçeği (BDÖ): 17 maddeden oluşan bir öz bildirim ölçeğidir. Bireyin fiziksel belirtileri ile ilgili korku düzeyini ve sıklığını değerlendirmektedir. Her bir maddenin 1 (hiç korkutmuyor) ile 5 (aşırı düzeyde korkutuyor) arasında derecelendirildiği beş puanlı bir ölçektir. 17 maddenin ortalama puanı alınır.

İstatistiksel Analiz

Katılımcılardan elde edilen verilerin analizini yapmak için SPSS 17.00 paket programı kullanılmıştır. İç tutarlılık oranı Cronbach alfa ile ölçülmüştür. Test-yeniden test değerlendirmelerinde Pearson korelasyon testi kullanılmıştır. Anket yarılmasına ait güvenilirlik katsayıları test-yarılama (split-half) metodu ile tespit edilmiştir. Faktör analizine uygunluğu Bartlett'in Küresellik Testi ve Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği ölçümü kullanılarak değerlendirilmiştir. Bartlett'in küresellik testi, uygunluk için $p < 0,05$ değerini gerekli görmektedir. KMO ölçüm değerleri ise 0 ile 1 aralığındadır ve faktör analizi için 0,6 değerini gerekli görmektedir. Faktör analizi için, Temel Bileşen Analizi ve Varimax rotasyonu kullanılmıştır.

BULGULAR

Sosyodemografik özellikler

Çalışmaya alınan hastaların %66'sı (n=80) kadın, %34'ü (n=42) erkekti. Hastaların yaş aralığı 18-58, yaş ortalamaları ise $31,7 \pm 10,8$ olarak saptandı.

Güvenilirlik analizleri

Çalışmada BDÖ'yü doldurmuş olan toplam 122 kişiden elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Buna göre, yapılan analizlerde ölçeğin iç tutarlılık oranı Cronbach alfa ile ölçülmüş ve 0,921 olarak tespit edilmiştir. Katılımcılardan 40 kişiye 30 gün sonra tekrar ölçek uygulanması ile gerçekleştirilen test-yeniden test değerlendirmelerinde ise ölçek bileşenleri arasında %5 ile %83 arasında değişen istatistiksel olarak anlamlı korelasyonların olduğu görülmüştür (Tablo 1).

Split-half metodu ile yapılan analizlerde ise ölçek yarılarına ait güvenilirlik katsayıları 0,889 ve 0,850 olarak tespit edilmiştir. Yine bu analiz ile elde edilen Spearman-Brown katsayısı ise 0,849 olarak belirlenmiştir.

Bu bulgular, BDÖ'nün Türkçe formunun güvenilir olduğunu göstermiştir.

Geçerlilik analizleri

Faktör Analizi

Çalışma grubunun yanıtladığı BDÖ'nün faktör analizine yeterliliğinin tespiti için bakılan Kaiser-

Tablo 1. Test-Tekrar Test Korelasyonu Tablosu

Sorular	Test Median (25-75 persentil) (n=40)	Re-test Median (25-75 persentil) (n=40)	r_s	P
Kusacağım	2 (1-2)	2 (1-3)	0,51	0,004
Bayılacağım	2 (2-3)	2,5 (1-3)	0,73	<0,001
Bende beyin tümörü olmalı	1 (1-2)	1,5 (1-2)	0,42	0,020
Kalp krizi geçireceğim	2 (2-4)	3 (2-4)	0,58	<0,001
Boğularak öleceğim	2 (1-2)	2 (1-3)	0,59	<0,001
Aptalca davranacağım	1,5 (1-2)	1 (1-3)	0,24	0,199
Kör olacağım	1 (1-2)	1 (1-1)	0,34	0,069
Kendimi kontrol edemeyeceğim	2 (1-3)	2 (1-4)	0,49	0,006
Birine zarar vereceğim	1 (1-2)	1 (1-1)	0,37	0,043
Felç geçireceğim	1 (1-2)	1 (1-3)	0,64	<0,001
Çıldıracağım	2 (1-3)	1 (1-4)	0,57	<0,001
Çılgılık atacağım	1,5 (1-3)	1,5 (1-3)	0,80	<0,001
Saçmalayacağım veya gülünç konuşacağım	2 (1-2)	1 (1-3)	0,41	0,025
Korkudan felç olacağım	1 (1-1)	1 (1-2)	0,60	<0,001

Meyer-Olkin örneklem yeterliliği 0,876, yani çok iyi olarak tespit edildi. Bartlett sferisite testi sonucu ise $p < 0,001$ olarak bulundu. Aşağıdaki tabloda verilmiş olan korelasyon matrisi ile birlikte değerlendirildiğinde bu test sonuçları örneklemimizin faktör analizi için gerekli ön koşulları sağladığını gösterdi (Tablo 2).

BDÖ'den temel bileşen analizi yöntemi ile yapılan faktör belirleme işleminde eigenvalue (özdeğer) değeri 1'in üzerinde olan 5 temel faktör belirlenmiştir. Bu beş faktör ile ölçek toplam varyansının %75,2'si

açıklanmıştır (Faktör 1: %44,92, Faktör 2: %9,2, Faktör 3: %8,2, Faktör 4: %6,8, Faktör 5: %6).

Modeli tanımlayacak faktör sayısı belirlendikten sonra bu faktörleri tanımlayan değişkenlerin tespit edilmesi ve bu değişkenlerin taşıdıkları faktör yüklerinin belirlenmesine yönelik analizler gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla faktör analizinin bir sonraki basamağı olan faktör rotasyonu yapılmış, bunun için de varimax rotasyonu seçilmiştir. Bu rotasyon sonucunda her bir faktör altında toplanan değişkenler kü-

Tablo 2. Örneklem Yeterliliği Korelasyon Matrisi Tablosu

	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14
Q1	<u>0,825</u>	-0,29	-0,11	-0,25	0,22	0,07	-0,12	0,08	-0,13	-0,03	-0,23	-0,04	0,23	0,00
Q2		<u>0,87</u>	-0,01	-0,05	-0,21	0,00	0,14	-0,14	0,06	0,01	0,11	-0,26	-0,19	0,03
Q3			<u>0,83</u>	-0,09	-0,08	-0,16	-0,37	-0,18	0,14	-0,07	0,17	-0,09	0,11	0,01
Q4				<u>0,86</u>	-0,31	0,08	-0,01	-0,03	-0,08	0,12	0,05	0,07	-0,07	-0,15
Q5					<u>0,89</u>	-0,02	0,03	-0,11	0,12	-0,01	-0,16	0,03	0,00	-0,10
Q6						<u>0,92</u>	0,08	-0,15	-0,06	0,16	-0,12	-0,12	-0,32	-0,15
Q7							<u>0,87</u>	0,08	0,15	0,05	-0,14	-0,11	-0,22	-0,23
Q8								<u>0,89</u>	-0,27	-0,15	-0,45	0,14	0,08	0,08
Q9									<u>0,93</u>	-0,10	-0,11	-0,08	-0,20	-0,09
Q10										<u>0,84</u>	-0,02	-0,01	-0,02	-0,74
Q11											<u>0,87</u>	-0,47	-0,20	0,05
Q12												<u>0,91</u>	0,04	-0,11
Q13													<u>0,89</u>	-0,02
Q14														<u>0,84</u>

mesi ve bu değişkenlerin her birine ait faktör yükleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo 3).

SONUÇ

Bu araştırmada, BDÖ'nün Türkçe formunun geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Ölçeğin özgün formunun güvenilirlik katsayısı (Cronbach alfa) 0,87 olarak bulunmuştur (Chambless ve ark. 1984). Bizim çalışmamızda ise 0,921 olarak bulunmuştur. Daha önce yapılan çalışmalarla uyumlu olarak, ölçeğin test-yeniden test değerlendirmelerinde de güvenilir olduğu saptanmıştır (Stephenson ve ark. 1998).

Ölçeğin özgün formunda faktör analizi yapılmamış ve tek faktörlü bir ölçek olarak kabul edilmiştir. Fakat daha sonra yapılan bir çalışmada faktör analizi yapılmış ve üç faktörlü bir model bulunmuştur (Stephenson ve ark. 1998). Bu üç faktör, 'somatik, kardiyak ve psikosensöryal' olarak isimlendirilmiş ve toplam varyansın %56,6'sını açıkladığı bildirilmiştir. Somatik faktör; nefes darlığı, bulantı, midede rahatsızlık hissi, midede düğümlenme hissi, boğazda yumruk hissi, terleme ve boğaz kuruluğu maddelerinden, kardiyak faktör; çarpıntı, göğüste baskı hissi, kol ve bacaklarda uyuşma, parmak uçlarında karıncalanma

Tablo 3. Rotasyon Sonrası Faktör Yüğü Tablosu

Soru	Faktör 1	Faktör 2
Çıldıracağım	0,832	
Birine zarar vereceğim	0,796	
Saçmalayacağım veya gülünç konuşacağım	0,775	
Kendimi kontrol edemeyeceğim	0,774	
Aptalca davranacağım	0,768	
Çılgın atacağım	0,716	
Korkudan hareket edemeyeceğim	0,558	
Bende beyin tümörü olmalı		0,769
Kör olacağım		0,696
Kalp krizi geçireceğim		0,616
Kusacağım		0,591
Felç geçireceğim		0,537
Boğularak öleceğim		0,438
Bayılacağım		0,342

Ekstraksiyon yöntemi: Temel Bileşen Analizi.

Rotasyon Yöntemi: Kaiser Normalizasyonu ile Varimax

ve vücudun diğer yerlerinde uyuşma maddelerinden, psikosensöryal faktör ise; baş dönmesi, görme bulanıklığı veya bozuk görme, bacaklarda yalpalama ve tutmama, kendinden geçme ve şaşkınlık hissi ve bedenden kısmen ayrılma hissi maddelerinden oluşmaktaydı. Madde yükleri tekrar değerlendirildiğinde ise, 5, 6 ve 7. madde yüklerinin 0,5'in altında olduğu ve 14. madde olan 'terleme'nin hem somatik hem de psikosensöryal faktör içinde yer aldığı bulunmuştur.

Hem tek faktörlü modelin hem de üç faktörlü modelin test edildiği bir çalışmada (Khawaja 2003), birçok maddenin faktör yüklerinin oldukça düşük olduğu, bu nedenle her iki modelin de yeterince açıklayıcı olmadığı, fakat üç faktörlü modelin daha uygun olduğu belirtilmiştir. BDÖ'nün tek faktörlü olmaktan ziyade çok faktörlü bir ölçek olduğu ama faktör sayısının net olmadığı sonuç olarak ifade edilmiştir.

Bu çalışmada beş faktör elde edilmiştir. Faktör bir; 8, 12, 13, 16, 17. maddelerden, faktör iki; 7, 9, 10, 11. maddelerden, faktör üç; 1, 2, 6. maddelerden, faktör dört; 3, 4, 5. maddelerden ve faktör beş; 14 ve 15. maddelerden oluştu. Bu beş faktör ile ölçek toplam varyansının %75,2'si açıklanmıştır (Faktör 1: %44,92, Faktör 2: %9,2, Faktör 3: %8,2, Faktör 4: %6,8, Faktör 5: %6). Madde dağılımı nedeniyle faktör isimlendirmesi yapılmamıştır. Yine de bize göre bu bulgu, BDÖ'nün tek faktörlü bir yapı ile açıklanamayacağını ve faktör sayısının net olmadığı hipotezini destekler niteliktedir. Faktör analizinin daha geniş bir örneklemde yapılması, ölçek yapısını daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Sonuç olarak bu çalışmada, BDÖ'nün Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceği gösterilmiştir.

KAYNAKLAR

- Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, dördüncü baskı (DSM-IV) (Çev. Ed. E. Köroğlu). Hekimler Yayın Birliği, Ankara.
- Chambless DL, Goldstein AJ (1981) Clinical treatment of agoraphobia (ed. Mavissakalian M, Barlow D). Phobia: Psychological and pharmacological treatment. New York: Guilford, 103-144.
- Chambless DL, Caputo GC, Bright P (1984) Assessment of fear of fear in agoraphobics: the Body Sensations Questionnaire and the Agoraphobic Cognitions Questionnaire. J Consulting Clin Psychol, 52: 1090-1097.
- Chambless DL, Goldstein AJ (1988) Fear of fear: Areply to Reiss. Behav Therapy, 19: 85-88.
- Chambless DL, Beck AT, Gracely EJ (2000) Relationship of cognitions to fear of somatic symptoms: a test of the cognitive theory of panic. Depress Anxiety, 11: 1-9.
- Beck AT, Emery G (1985) Anxiety disorders and phobias. New York: Basic Books.
- Clark DM (1986) A cognitive approach to panic. Behav Res Therapy, 24: 461-470.
- Khawaja NG (2003) Revisiting the factor structure of the Agoraphobic Cognitions Questionnaire and Body Sensations Questionnaire: A confirmatory factor analysis study. J Psychopathol Behav Assess, 25: 57-63.
- Stephenson R, Marchand A, Lavalley MC (1998) Cross-cultural validation of the Body Sensations Questionnaire for the French-Canadian population. Encephale, 24: 415-425.

Yazışma adresi/Address for correspondence:

e-mail: aysegulkart@hotmail.com

Alınma Tarihi: 03.08.2013

Received: 03.08.2013

Kabul Tarihi: 06.11.2013

Accepted: 06.11.2013